

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
VILÁGGAZDASÁGI KUTATÓINTÉZET

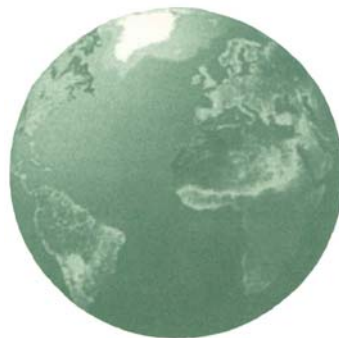
Műhelytanulmányok

89. szám

2011. június

Artner Annamária

Az európai jóléti modellek
és fenntarthatóságuk

1014 Budapest, Orszagház u. 30.
Tel.: 224-6760 • Fax: 224-6761 • E-mail: vki@vki.hu

1) A JÓLÉTI ÁLLAM LÉTREJÖTTÉNEK FELTÉTELEI

A „jóléti állam” lényege, hogy a bérből és fizetésből élőket jól megfizetik, széles körű természetbeni és pénzbeli szociális juttatásokkal látják el, akkor is, ha ideiglenesen munkanélkülivé válnak, betegek vagy öregek. Ez a modell azonban a kapitalizmus történetében kivételes, térben és időben korlátozott volt. A fejlettebb országokra koncentrált, ¹ és csak bizonyos, ma már túlhaladott feltételek tették lehetővé:

- * a második világháborút követő hosszabb termelési ciklus fellendülő ága (újjáépítés, olcsó energia, a „megtisztult” piacokon felépülő új technológiák),
- * a függetlenné váló fejlődő országok piacának szivása, eladósodásuk keresleti hatása, ennek köszönhetően a tőke kivétel fellendülése stb.,
- * a hidegháború fegyverkezési versenyének multiplikátor hatása, s végül, de igen lényeges súllyal,
- * a kelet-európai rendszeralternatíva demonstrációs hatása (például, amikor 1967-ben Magyarországon bevezették a gyest, az világszinten a legkiterjedtebb és legbőkezűbb juttatásnak számított a kismamák számára).

---

¹ Az 1989 előtti kelet-európai rendszerek tipizálásával itt nem foglalkozunk. Az ott megvalósult jóléti állam sok hasonlatosságot mutat a nyugatival, sőt annak fejlődését nagymértékben inspirálta, ám igen eltérő intézményi-tulajdoni struktúrával bírt.

Ezen a talajon, a gyakorlatot követve fejlődött ki a „jóléti állam” elmélete, az egyes modellek tipizálása is. Mire azonban az elmélet letisztult, a jóléti rendszerek anyagi alapja a tőkefelhalmozásra ösztönző piaci versenyben jórészt felszámolódott. A fő kérdés ma már az: melyik modell és milyen mértékben tartható fent egyáltalán?

2) A JÓLÉTI ÁLLAM TÍPIZÁLÁSÁNAK EREDETE

Az állam szerepének meghatározása az elmélettörténetben messzire nyúlik vissza. A jóléti rendszerekkel kapcsolatban az állami felelősségvállalást illetően leginkább Thomas Hobbes 1651-ben megjelent „*Leviatan*” című művét lehet kiindulópontnak tekinteni, melyben kifejti, hogy az állam (amely vagy generális megállapodással vagy erőszak, birtokbavétel útján jön létre) olyan mesterséges személy, amelyre minden egyén átruházza jogait, cserébe azért, hogy az állam védelmezze őket. A hatalom (a „Leviatan”) megtestesítője az uralkodó, az állam többi tagja alattvaló.

Ezen a gondolati vonulaton – időben nagyot ugorva – kiemelkedőnek tekinthető Mancur Olson munkássága, aki 1982-es *Nemzetek felemelkedése és bukása (The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities)* című művében, majd *Hatalom és prosperitás (Power and Prosperity: Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorships)*

című könyvében a hatalom felelősségét taglalja. Szerinte a prosperitás záloga az, hogy a hatalom birtokosai a társadalmat átfogó érdekeltséggel bírjanak, és a törvény, a rend és egy független jogi rendszer fenntartásával erősítsék a közérdek érvényesülését biztosító, a hatalmat korlátozni képes piacot. Ha a piacot nem erősítik, a kormányzat előbb-utóbb szűk körű érdekek rabjává válik, ami elvágja az ország felemelkedésének lehetőségét. Az állam gazdasági-társadalmi szerepéről szóló nemzetközi irodalom igen gazdag (Lelkes – Vanhuysse 2001). Magyar részről Kornai János hozzájárulása tekinthető kiemelkedőnek.

A jóléti állam ma használt tipológiájára Gosta Esping-Andersen munkássága volt a legnagyobb hatással. Az 1990-ben megjelent *The Three Worlds of Welfare Capitalism* című munkája a jóléti rendszerek három fajtáját írta le, annak alapján, hogy mennyiben és hogyan biztosítják az államok polgáraik számára a szociális jogokat. Eszerint:

- * *Korporatista rezsim*ek, amelyek a munkára, munkavállalókra orientálódnak, és az egyéni hozzájárulásra épülnek (biztosítási alapú, a munkában állók szigorú jogszabályi védelmét biztosító rendszerek).
- * *Szociáldemokrata rezsim*ek, amelyek az univerzális értékek, széles körű, alanyi jogon járó ellátásokra koncentrálnak, leginkább adóbevételekből.

- * *Liberális rezsim*ek, amelyek a szociális juttatások szempontjából leginkább reziduális jellegűek (csak a szegényekre koncentrálnak).

Esping-Andersen e művének továbbfejlesztése az 1999-es *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Ebben – előző könyvéhez hasonlóan – három nagy csoportot különböztetett meg: neoliberális (angolszász), szociáldemokrata (északi) és konzervatív-korporatista (kontinentális Európa). De később, a művét ért kritikák hatására ezt a hármast kiegészítette a mediterrán és a kelet-ázsiai modellel.

3) A KAPITALIZMUSMODELLEK

Az összehasonlító gazdaságtan e modellek specifikumait hasonlóan, bár nem egyformán írja le. Alább elsősorban a globális szemléletnek leginkább megfelelő Andor (2008) tipológiájára támaszkodva jelezzük az egyes jóléti rendszerek főbb vonásait.

- * Skandináv (északi) modell. Szociáldemokrata indíttatás, jövedelemközpontosító, teljes foglalkoztatásra törekvő rendszer, erős szakszervezetekkel, országos érdekegyeztetéssel, magas szintű adóztatással, szolidáris bérpolitikával (minimális bérkülönbségek), ingyenes oktatással és egészségüggyel, fejlett munkaügyi ellátó- és továbbképző rendszerrel.

- * Angolszász modell. Erős *laissez-faire*-elv, ami Roosevelttől óta több szociális elemmel bővült. A jólét újraelosztásának szempontja másodlagos a nyereségmaximalizálással szemben. Ennek megfelelően a munkavállalókat kevés szabály védi.
- * „Rajnai” (kontinentális) modell. Kereszténydemokrata indíttatású, a középosztály jólétét (az elért jóléti szintek megtartását) célzó (nem egalitárius) modell. Fejlett, de nem univerzális jóléti állam, korporatizmus (pl. a dolgozók képviselői részt vesznek a vállalati felügyelőbizottságban), erős ágazati szakszervezetek, kollektív szerződések.
- * Japán modell. Liberális demokrata indíttatás, tartós, biztos foglalkoztatás, senioritás, hosszú távú tervezés, a családra, hierarchiára, lojalításra, függőségre épülő történelmi-kulturális alapzat (konfucianizmus, sintóizmus, buddhizmus, önfegyelem), a szakszervezetek és munkaadói szervezetek is vállalatonként szerveződnek (korporatív rendszer – állam és nagytőke partnersége).
- * A mediterrán modell tűnik a legkevésbé körülhatárolhatónak. Katrougalos (1996) például tagadja a mediterrán modell különállóságát, és a kontinentális modellhez sorolja a görög jóléti rendszert. A kategorizálási nehézség abból adódik, hogy itt, többek között az országok félperifériás jellege miatt, a jóléti rendszerek (formája, teljesítménye) igen

vegyes képet mutat. Többnyire alacsony foglalkoztatási szint, kiterjedt szürkegazdaság jellemzi őket. A munkavállalók jogi védelme erős, a szegénység kockázata azonban a munkanélkülieket célzó ellátórendszerek viszonylagos gyengesége miatt magas. Az adózás szintje közepes.

4) AZ EURÓPAI VERSUS AZ AMERIKAI SZOCIÁLIS MODELL

James Wickham (2004) csak az európai szociális modell sajátosságait elemzi, és e szempontok szerint jelentős eltérést talál az amerikai modellhez képest (amely pedig a kapitalizmusfelosztásban az angolszász modellbe tartozik). Szerinte az amerikaitól (és általában az angolszásztól) eltérő európai szociális modell (jóléti állam) a következő jellemzőkkel írható le:

- * jövedelem egyenlőség (*income equality*),
- * az állam a társadalom támasza (*the backbone state and the creation of public space*)
- * társadalmi állampolgárság (*social citizenship*): oktatáshoz, egészséghez, biztonsághoz való jog, és az ezzel járó kötelezettségek,
- * gazdasági állampolgárság (*economic citizenship*): egészséghez, biztonsághoz való jog a munkahelyen,
- * munkavállalói jogok, munkavállalók védelme (*employment rights*); a gazda-

sági jogokhoz szorosan kapcsolódik, a foglalkoztatás körülményei (bérek, munkaidő, elbocsátás feltételei stb.) tartozik e körbe; ez az európai jóléti modell legvitatottabb eleme,

- * a munka és az élet viszonya, szociális ellátások (*working to live or living to work?*); munkaidő, gyermeknevelés, részmunka, gender stb. kérdések megnyugtató megoldása.

Megjegyzendő, hogy a jóléti modellek körül még most is vita folyik. Katrougalos (1996) kifogását a déli modellek besorolásával kapcsolatban fentebb már említettük, de nincs konszenzus az angolszász modellel kapcsolatban sem. Alber (2009) például tagadja, hogy az amerikai jóléti állam „reziduális” lenne, és empirikus tények (pl. a Social Security és a Medicare programok, a köznyugdíjak univerzalitása) alapján érvel amellett, hogy inkább munkafeltételesnek (*work-conditioned*) lehet nevezni. Felhívja a figyelmet, hogy az amerikai és az európai jóléti modellek között egyes területeken konvergencia figyelhető meg. Például az európai szociálpolitikák a szociális védelem felől az aktivizálás (egyéni felelőség) felé mozdultak el, míg az amerikai rendszer az egészségügyi ellátásban és az állami felelősségvállalást illetően közeledett az európai rendszer felé.

5) AZ EURÓPAI SZOCIÁLIS MODELLEK AZ ADATOK TÜKRÉBEN

Esping-Andersen nyomdokain Sapir (2005/a) megállapítja az Európában fellelhető négy szociális modellt (északi/skandináv, angolszász, kontinentális, mediterrán) képző ismérveket:

- * a szociális kiadások mértéke,
- * a munkaügyi kapcsolatok rendszere,
- * a pénzügyi beavatkozás mértéke a munkaerő-piaci politikákban.

Az egyes modellek fő jellemzőit e fenti ismérvekre támaszkodva Sapir (2005) és Török (2006), valamint az Eurostat adatai alapján az alábbiak szerint adhatjuk meg. A 2011 tavaszán elérhető legfrissebb, 2007-2009-es adatokkal dolgozunk, amelyek tehát a válság és válságkezelés hatását még nem, vagy csak kevéssé tartalmazzák. Ez nem is baj, hiszen így a rendkívüli helyzet trendet és modellt esetleg torzító hatásaival nem kell számolnunk. (Az Eurostat adatokat az 1–9. diagramban összegeztük. A könnyebb eligazodás érdekében külön színnel jelöltük az egyes modellekhez tartozó gazdaságokat. Lásd még az összefoglaló táblázatot.)

5.1. Az északi modell

Az északi modellbe tartozik Dánia, Finnország, Svédország, Hollandia, Norvégia. Itt a legmagasabbak a foglalkoztatási ráták és a szociális jóléti kiadások egy főre jutó értéke, és univerzális az azokhoz való hozzáférés. A szociális kiadások a kontinentális modellhez hasonlóan magas arányt képviselnek a GDP-ben (1–3. *diagram*).

A nyugdíjkiadások magas szintje szintén a kontinentális modellel teszi egy sorba az északi modell országait, míg az oktatási kiadások költségvetési súlya alapján az angolszászokkal, sőt azoktól kissé még le is maradva vezetik az európai mezőnyt. Ugyanakkor az oktatásra költött összegek GDP-hez mért arányát tekintve szintén az északi modell áll az élen. (4–6. *diagram*) Az egészségügyi kiadások GDP-hez mért arányával az északi modell a kontinentális mögött, és több mediterrán-modellcsoportba tartozó országgal egy szinten áll (7. *diagram*).

Az állam pénzügyi beavatkozása a munkaerő-piaci politikákba az aktív eszközök révén intenzív (többnyire meghaladja a GDP két százalékát, 8. *diagram*). A szakszervezetek erősek, ami kihat a bérek védelmére, megakadályozza a bérek „szét húzását”. Mindennek köszönhetően viszonylag jól érvényesül a *flexicurity* mindkét aspektusa, a foglalkoztatás rugalmassága és biztonsága is.

5.2. Az angolszász modell

A foglalkoztatási rátákkal az angolszász modell (Egyesült Királyság, Írország) európai viszonylatban nem teljesít túl jól. (1. *diagram*) A védőháló is gyengébb, mint az északi modellben. A rendszer a többinél nagyobb mértékben épít az egyéni felelősségre, az öngondoskodásra. Ez meglátszik mind a szociális kiadások, mind a nyugdíjak abszolút és fajlagos mutatóiban, sőt az egészségügyi és oktatási kiadásokban is (2–4. és 6–7. *diagram*), bár ez utóbbinak aránya az állami költségvetésben még az északi modellhez képest is kimagasló. (5. *diagram*)

A szociális segélyezést csak végső esetben alkalmazzák, a készpénztranszferek a munkaképes korú emberekre koncentrálnak. Az aktív munkaerő-piaci eszközök pénzügyi támogatása Írország esetében az északi modellhez hasonlóan magas, míg az Egyesült Királyságban meglehetősen alacsony. (8. *diagram*). A munkaügyi kapcsolatokat illetően az északi modellnél sokkal rosszabb a kép: gyenge szakszervezetek, a bérek nagy és növekvő szórása, viszonylag jelentős alacsonybérű foglalkoztatás stb.

5.3. A kontinentális modell

A kontinentális modell (Ausztria, Belgium, Franciaország, Németország, Luxemburg)

országainak foglalkoztatási rátái meglehetősen szórnak. (1. diagram) A jóléti rendszer erőteljesen a biztosításra épülő juttatásokra és a nyugdíjra támaszkodik. A szociális és nyugdíjkiadások a kontinentális modellben az északi modellhez hasonlóan jelentősek (2–4. diagram), az egészségügyi kiadások GDP-hez mért aránya pedig még meg is előzi az északit (7. diagram). Kisebb ugyanakkor az oktatásra fordított összegek aránya (5–6. diagram), és az aktív munkaerő-piaci politikák anyagi támogatása is elmarad az északi modellre jellemzőtől.

A szakszervezetek taglétszáma az elmúlt évtizedekben csökkenő, de erejük még jelentős a kollektív szerződések hatályának kiterjesztése miatt. Többek között ezért is tartják merevnek a német és francia munkaerőpiacot. Kritikaként szokták megfogalmazni azt is, hogy a szociális rendszer fenntartása a vállalatoknak adható támogatások anyagi alapját csökkenti, így a versenyképesség ellen hat. (Török 2006).

5.4. A mediterrán modell

A mediterrán modell (Görögország, Olaszország, Portugália, Spanyolország) foglalkoztatási rátái a legalacsonyabbak a négy jóléti modell közül. (1. diagram) Az előző csoportoknál kevésbé fejlett országokról lévén szó, a szociális kiadások egy főre jutó viszonylag alacsony értékéhez (2. diagram) közepes GDP-részesedés járul (3–4. diagram). A mediterrán csoport szociális ellátó

rendszerében a nyugdíj hangsúlyos szerephez jut, beleértve a korai nyugdíjazási formák elterjedtségét. Az oktatásra fordított összegek súlya a költségvetésben változó, de a GDP-hez mérve többnyire elmarad az európai átlagtól (5–6. diagram) Az egészségügyi kiadások fajlagos értéke szintén szóródik, de az angolszász modellénél általában nagyobb.

A mediterrán modellbe tartozó országok közül az aktív munkaerő-piaci politikák pénzügyi támogatása csak a nagy munkanélküliségéről híres Spanyolország esetében nagyobb az európai átlagnál (8. diagram). E modellre jellemző a foglalkoztatás erős védelme (az elbocsátáskor járó magas végkielégítéssel, például Spanyolországban). Így, bár a feketegazdaság jelentős (Schneider [2002] szerint Olaszországban és Görögországban 27-29 százalék), a formális szektorban a kollektív szerződések révén a bérek viszonylag kevésbé szórnak. Szemben a skandináv modell jól szervezett államával, a mediterrán jóléti rendszerek a szervezetlenség, a bürokrácia stb. miatt igen alacsony hatékonysággal működnek.

Török (2006) megjegyzi, hogy a közép- és/vagy kelet-európai modell tipizálása még hátra van, de valószínűleg ebből (is) hiányoznak a skandináv modell jellemzői. Megjegyzendő, azonban, hogy André Sapir (2005/b) egy, a HVG-nek adott interjúban besorolta a kelet-európai országokat is:

* Magyarország kontinentális (az alacsony foglalkoztatás miatt hatékonytalan, de szolidáris);

- * Lengyelország, Szlovákia mediterrán („sem nem elég hatékony, sem nem elég igazságos”);
- * Észtország, Lettország, Litvánia angolszász;
- * Csehország, Szlovénia északi.

Andor (2008) felosztása kissé más. A balti országok szerinte is az angolszász („neoliberális”) modellt honosították meg,

de Szlovéniát „neokorporatista”-ként implicite a kontinentális modellhez sorolja, a négy visegrádi országot (Lengyelországot, Csehországot, Szlovákiát és Magyarországot) pedig a két csoport közé helyezi. Ezek Szlovéniánál „neoliberálisabbak” (a külföldi tőke nagyobb szerepe miatt), munkaerőpiaci viszonyaik és jóléti rendszereik azonban a baltiakénál fejlettebbek.

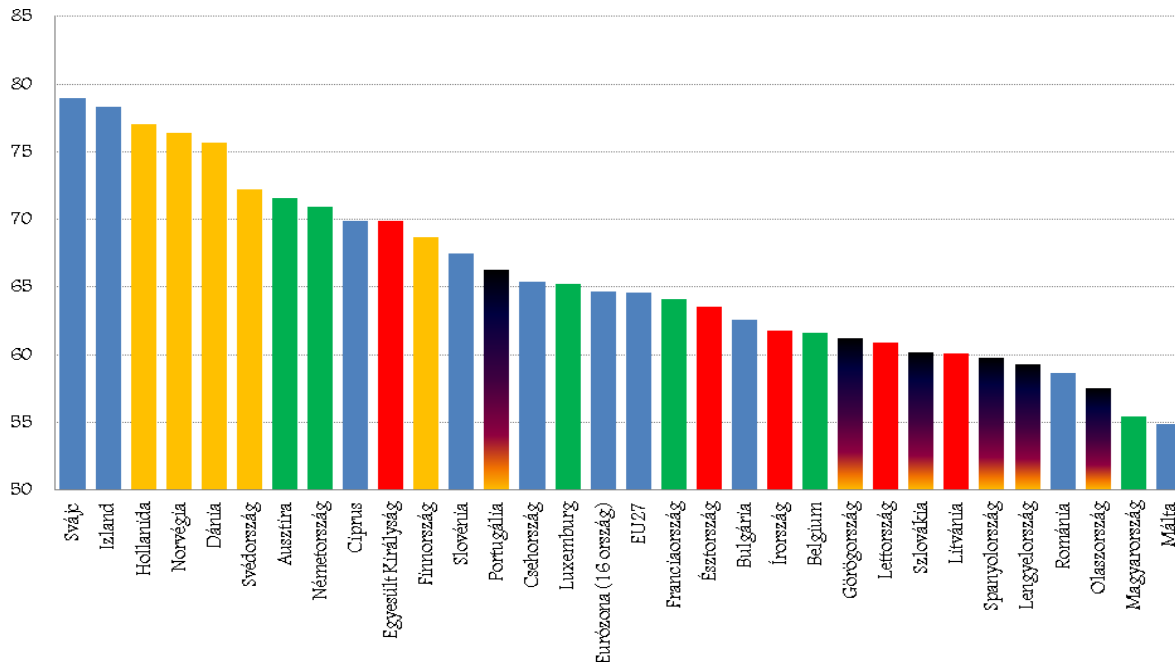
Az európai szociális modellek tipizálása

Modell (diagramszín)	Ismérv	Szociális-jóléti kiadások mértéke	Munkaügyi kapcsolatok	Pénzügyi beavatkozás a munkaerő-piaci politikákba
Északi (narancssárga)		legmagasabb, univerzális	erős szakszervezetek, gyengébb szabályok	jelentős, intenzív, aktív eszközök
Angolszász (piros)		munkaképes korúakra koncentrált, készpénzsegély csak végső esetben	gyenge szakszervezetek, gyenge szabályok, szóródó bérek, sok alacsony bérű munkahely	többnyire alacsony szintű
Kontinentális (zöld)		biztosítási alapú, szintmegőrző	csökkenő taglétszámú, de erős szakszervezetek, erős jogszabályi védelem, kiterjedt ágazati kollektív szerződések	az északi modellnél alacsonyabb, de jelentős
Mediterrán (átmenetes)		korai nyugdíjazásra és a foglalkoztatás védelmére koncentrált	gyenge szakszervezetek, de szigorú szabályokkal védett munkavállalók, kollektív szerződések	közepes

Forrás: saját készítés Sapir (2005/a és 2005/b) és Török (2006) alapján

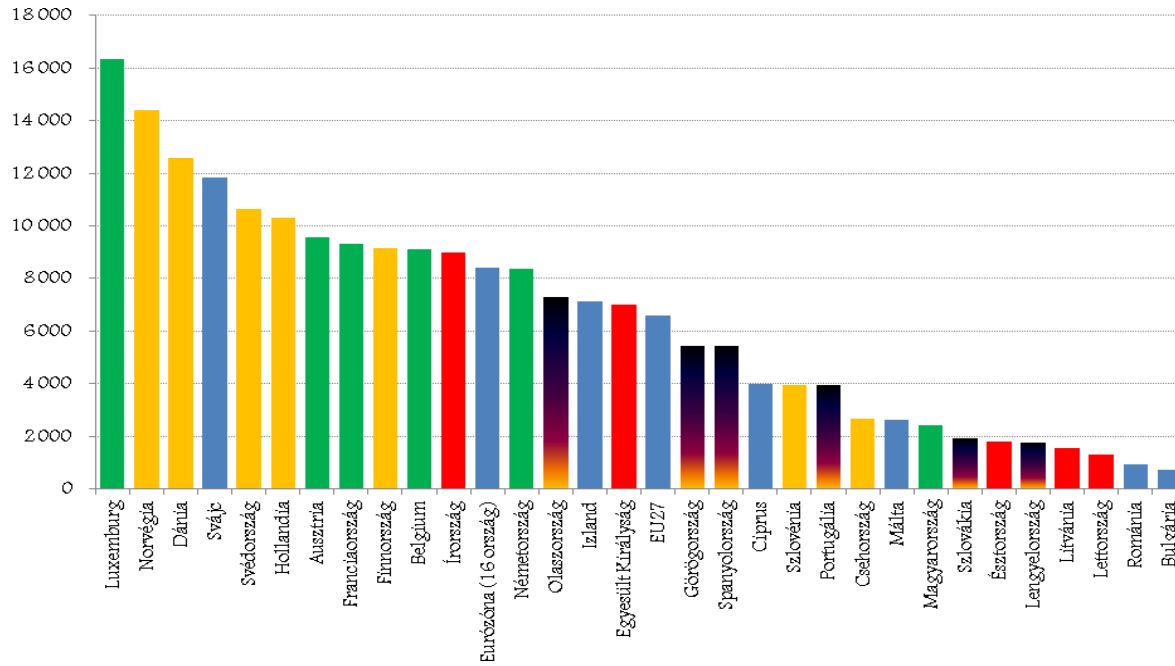

1. diagram
Foglalkoztatási ráták, 2009
(százalék)

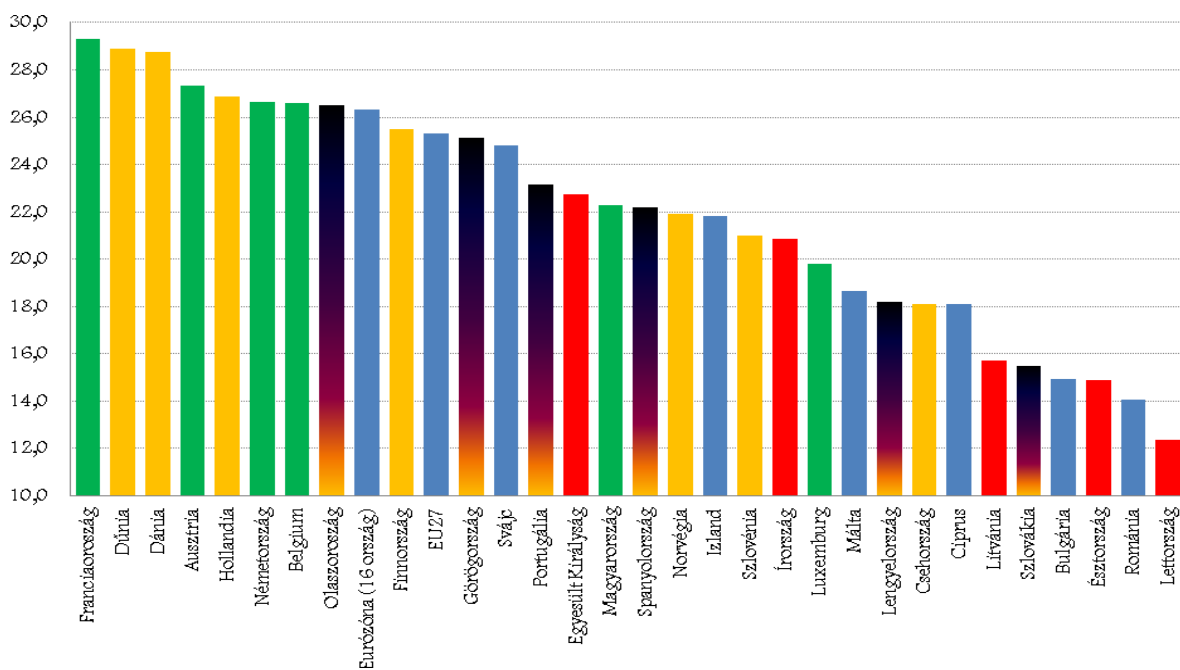
Forrás: Eurostat

2. diagram
Szociális kiadások/fő, 2008
(euró)

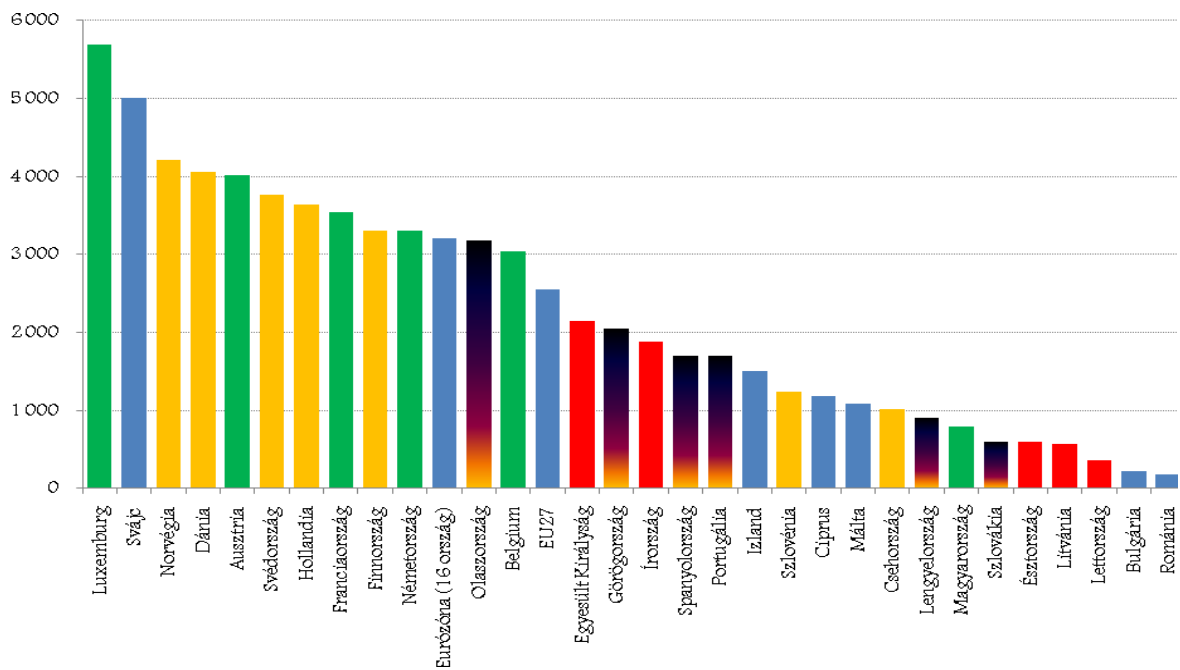
Forrás: Eurostat

3. diagram
Szociális kiadások a GDP százalékában, 2008

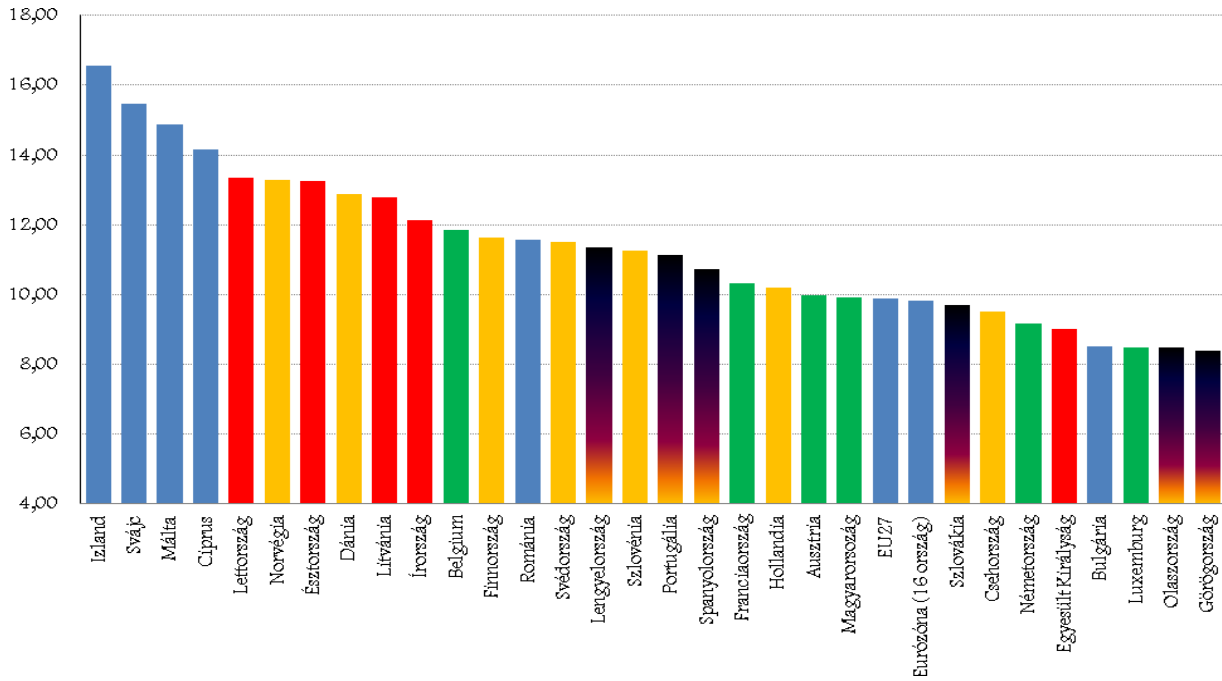
Forrás: Eurostat

4. diagram
Egy főre jutó nyugdíj, 2008
(euró)

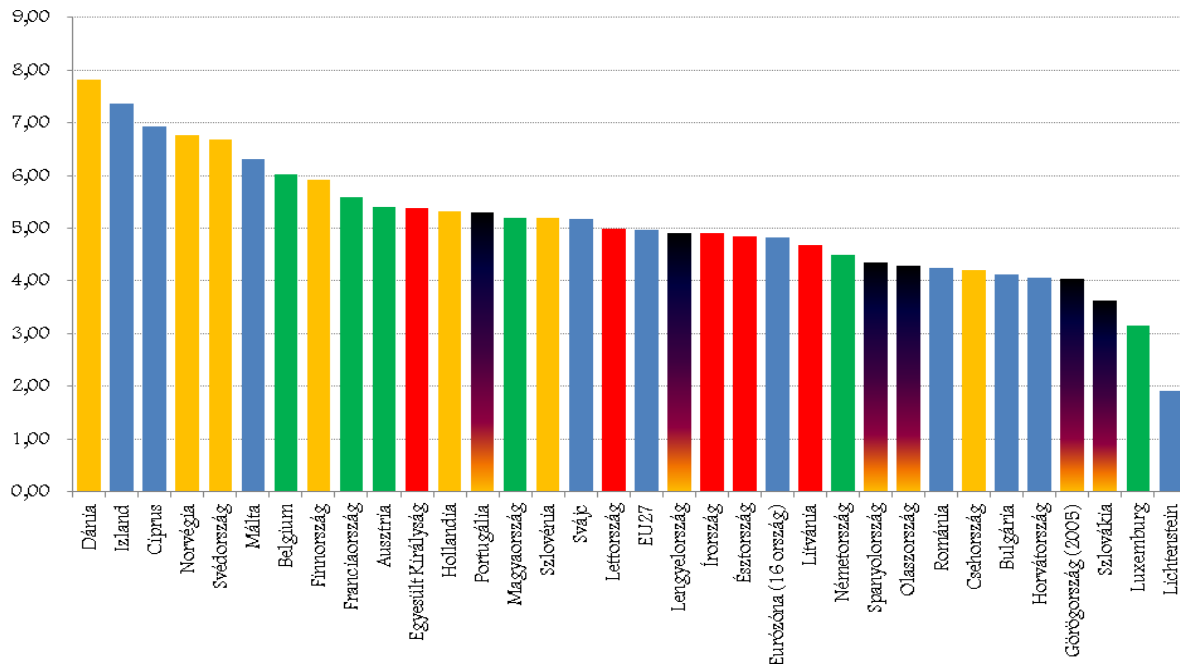
Forrás: Eurostat

5. diagram
Oktatási kiadások aránya az állami költségvetésben, 2007
(százalék)

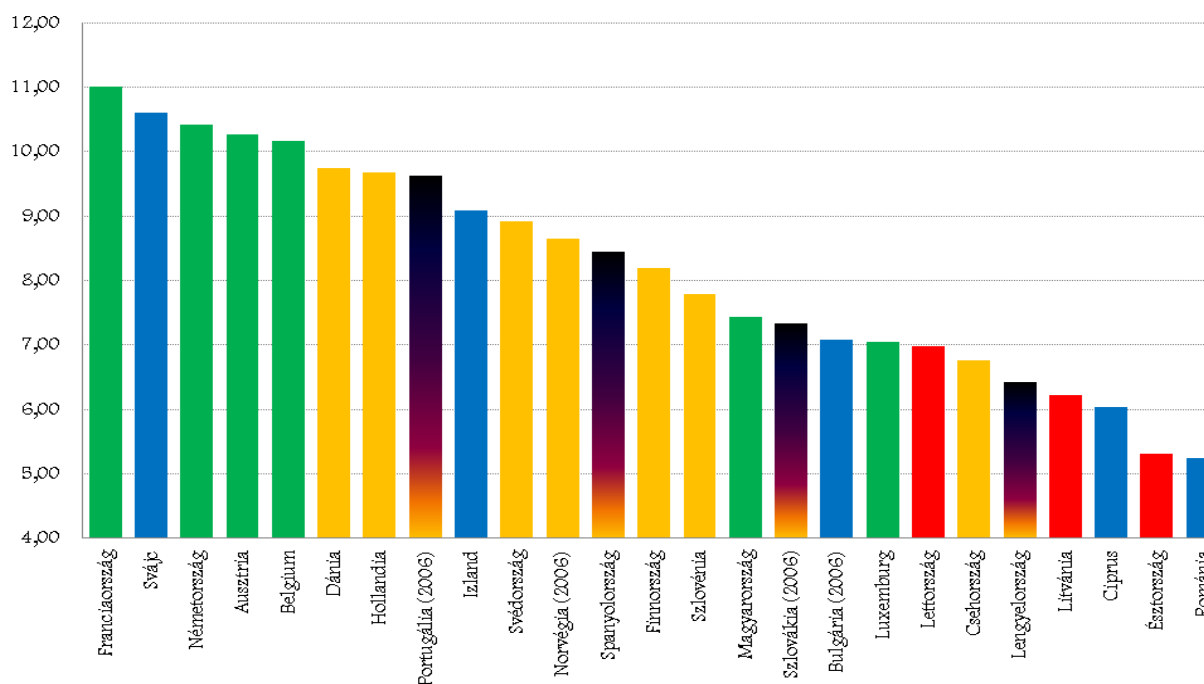
Minden szintű oktatásra
Forrás: Eurostat

6. diagram
Oktatási kiadások a GDP százalékában, 2007

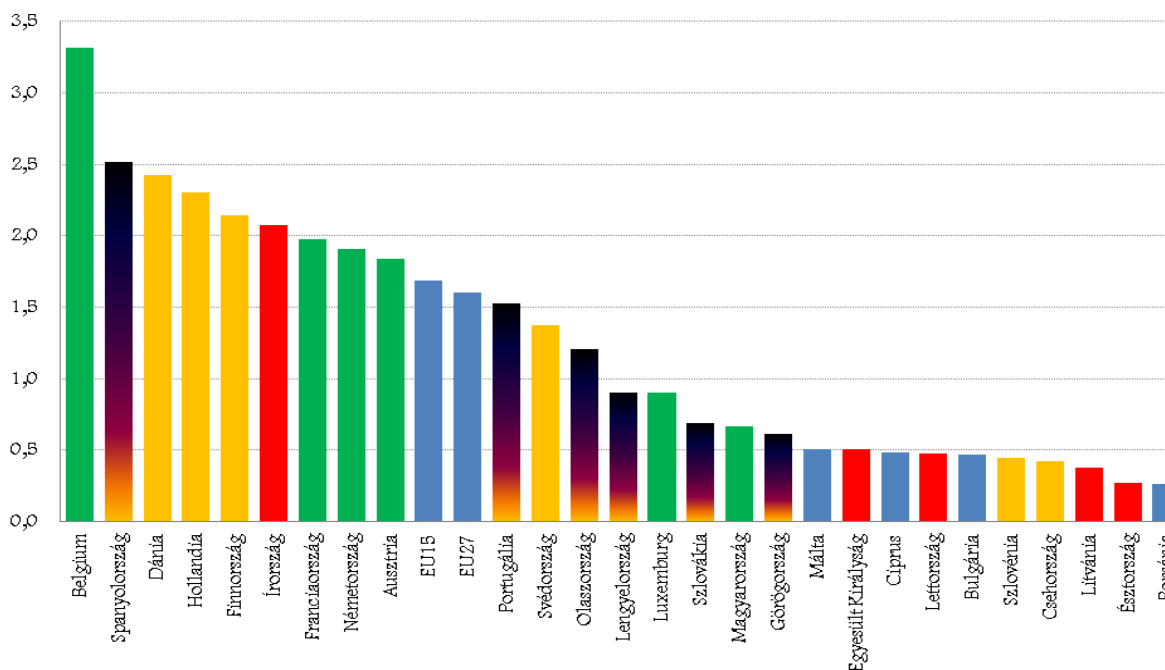
Forrás: Ecostat

7. diagram
Egészségügyi kiadások a GDP százalékában, 2007

Forrás: Eurostat

8. diagram
Munkaerő-piaci politikák pénzügyi támogatása a GDP százalékában, 2008

Norvégia: na.

Forrás: Eurostat

6) AZ EURÓPAI JÓLÉTI MODELLEK FENNTARTHATÓSÁGA

A jóléti rendszerek sikerességét elsősorban a szegénység, illetve a jövedelmi egyenlőtlenség mértéke szempontjából szokás megítélni. Ezek szerint az északi modell messze a legeredményesebb. Ezt követik az angolszász és a kontinentális modellek, míg legkevésbé a mediterrán modell országai voltak képesek e mutatók javítására. Farkas (2009) kutatásai szerint:

- * a szegénységi küszöb (a mediánjövedelem 60%-a) alatt élők aránya alapján az északi modell vezet a „jóléti rangsort” (12%) és a mediterrán zárja (20%). A kontinentális modell országai a legjobbak, az angolszászok pedig a legrosszabbak között találhatók.
- * Ami a jövedelemegyenlőtlenséget illeti, igen hasonló a kép. Etekintetben a jóléti modelleket az alapján ítélik meg, mennyiben képesek a kezdeti egyenlőtlenségeket újraelosztással korrigálni. Az eredmények azt mutatják, hogy itt is az északiak vezetnek (az egyenlőtlenséget 42%-kal tudják csökkenteni), a mediterrán országokban csak 35 százalékkal, az angolszász modellben pedig közepes mértékben, 39 százalékkal.

Sapir (2005/a) a modelleket a hatékonyság és méltányosság (*efficiency and equity*) alapján vizsgálja. Az északi és az

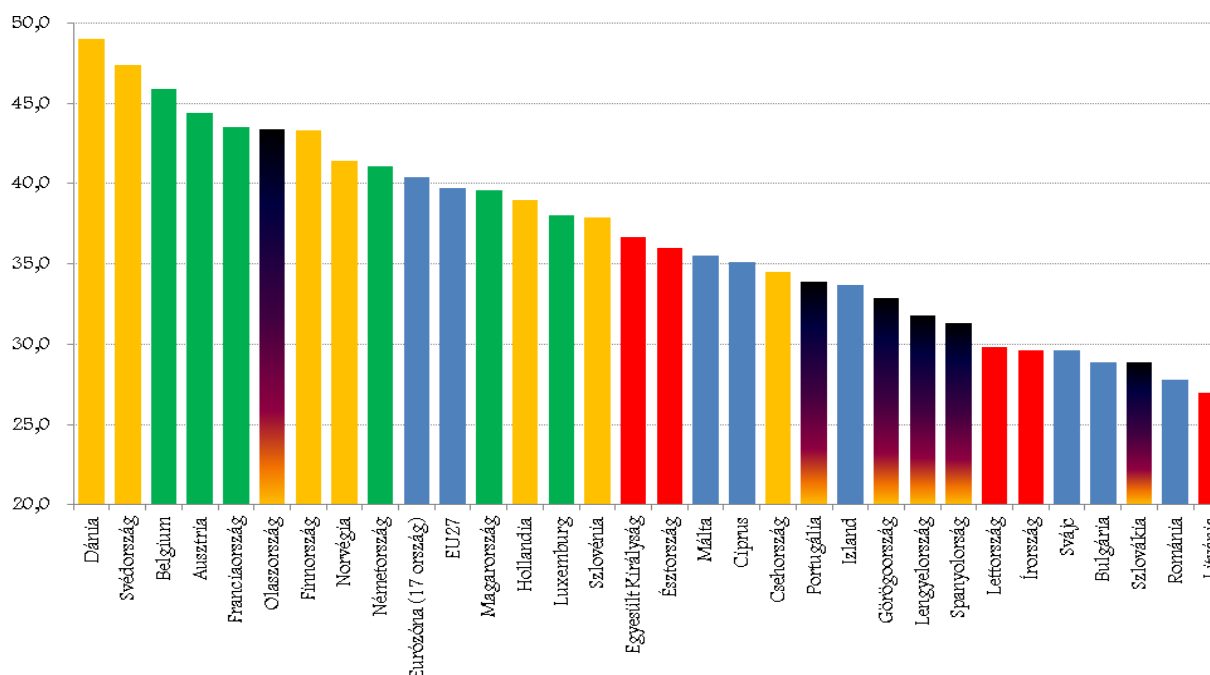
angolszász modellt hatékonynak tartja, de megállapítja, hogy csak az északi modell biztosítja a méltányosságot is. Ezzel szemben a kontinentális és mediterrán modell hatékonytalan, fenntarthatatlan. Sapir (2005/a) szerint az EU teljes GDP-jének kétharmada, az eurózóna 90 százaléka tartozik a hatékonytalan modellbe, azaz reformra szorul.

Ezt illusztrálja az Eurostat adatai alapján készített 9. és 3. diagram.

- * A teljes adóterhelés (adók és társadalombiztosítási járulékok) aránya szerint az északi és a kontinentális modell a „legterheltebb”, az angolszász a legkevésbé az, míg a mediterrán modell országai vegyes képet mutatnak (9. diagram)
- * A szociális kiadások (3. diagram) az északi és – némileg kisebb mértékben – a kontinentális modell esetében a legnagyobbak, az angolszász esetében a legkisebbek, míg a mediterrán „erőn felüli” magas (az előző kettőhöz képest közép-ső) arányt mutat.

Farkas (2009), részben Sapir, részben saját adatok alapján, a modelleket a munkavállalók védelme alapján is összehasonlítja. A munkavállalók védelme egyfelől a munkában állókat védő jogszabályokat, másfelől a munkából kimaradók szociális ellátását jelenti. A mediterrán modellben szigorú jogszabályi munkavédelemhez alacsonyabb munkanélküliségi juttatások járnak. Az északi modellben éppen fordítva: a jogszabá-

9. diagram
Teljes adóterhelés (adók, társadalombiztosítási befizetések) a GDP százalékában, 2009

Forrás: Eurostat

lyi védelem alacsonyabb szintű, az ellátások viszont bőkezűek és széles körűek. A kontinentális modell mindkét tekintetben magas védelmet nyújt, míg ennek ellenpólusa az angolszász modell, ahol mind a jogszabályok, mind a juttatások szempontjából alacsony a védelem szintje.

Farkas (2009) saját kutatásokat is végzett: a szlovák és a magyar modellt hasonlította össze az 1998 és 2008 közötti időszakban. Ez alapján megállapította, hogy a szlovák modell az 1990-es évek végén még hatékonyabbnak tekinthető, mint a magyar, mert bár kevésbé szolidáris, viszont fenntartható volt. A 2000-es évek végére azonban inkább hasonlít a mediterrán modellhez (ahogy azt Sapir is állítja), mert méltányossága ugyan javult, de még mindig alacsony (Sapirral ellentétben Farkas a

szlovák modellt a mutatók alapján 2008-ban már inkább a „méltányos” kategóriába sorolja), hatékonysága pedig romlott (bár a magyarnál még mindig jobb).

A magyar modell azonban sem a 90-es évek végén, sem egy évtized múlva nem tekinthető hatékonynak és fenntarthatónak, habár méltányos és szolidáris, mert alacsony a foglalkoztatási rátája, rugalmatlan a munkaerőpiaca, alacsony hatékonyságú a munkaerő-piaci politikája és magasak a bérjárulékok. A kontinentális modellhez hasonlít leginkább, de attól is elmaradnak eredményességi és jóléti mutatói.

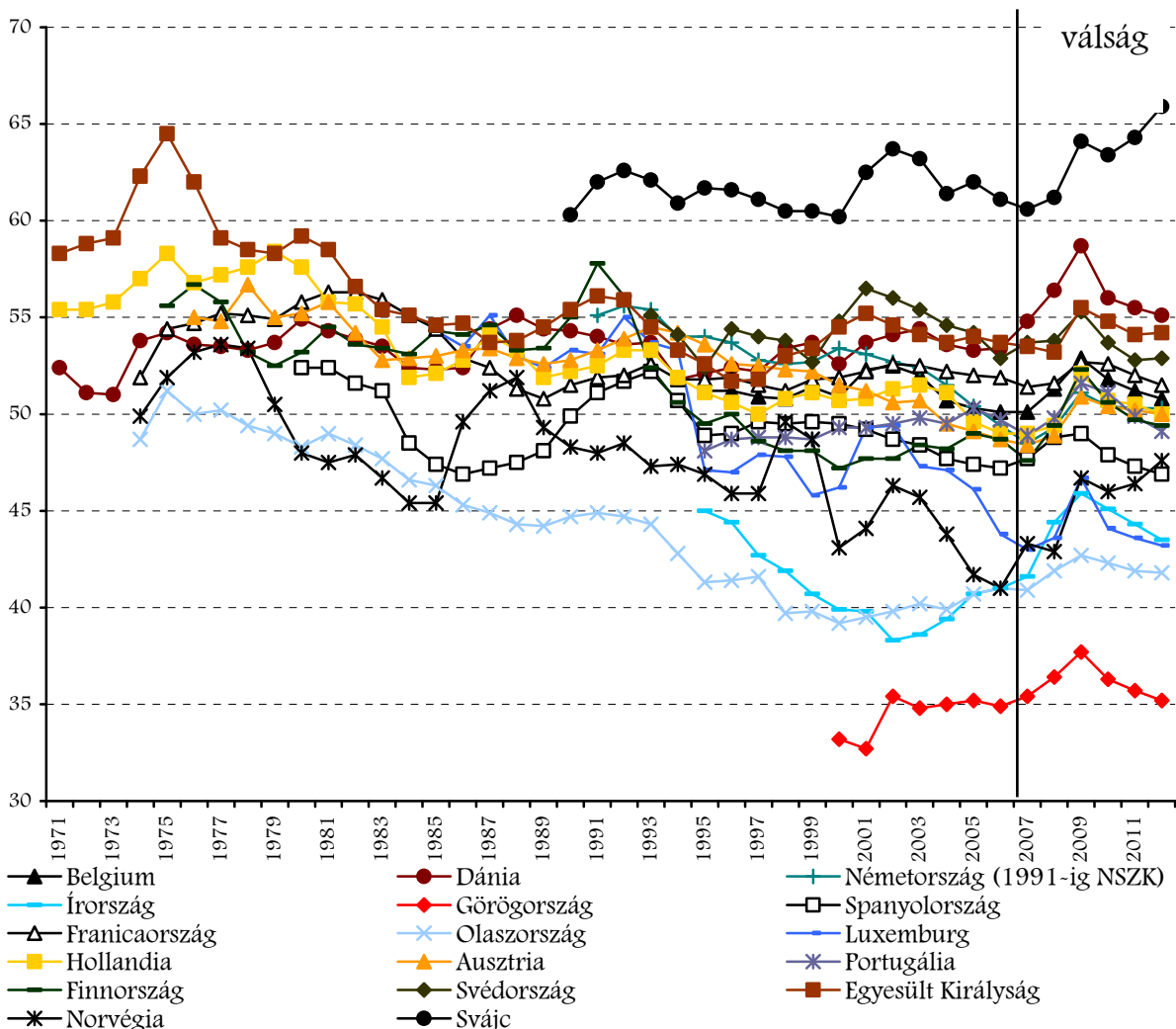
Összességében – Farkas (2009) szerint – a szlovák modell kedvezőtlenebb helyzetből indulva egy évtized alatt jobb eredményt ért el, mint a magyar.

7) ÖSSZEGZÉS

Mint látjuk, napjainkra az európai jóléti modellek, a skandináv kivételével, vagy méltányosságukat veszítették el (ha volt nekik), vagy fenntarthatóságukat. Ilyen csekély megmaradási arány mellett (amely ráadásul a válság hatására tovább romolhat) nem jelenthető ki, hogy az „európai” szociális jóléti rendszer, mint olyan, fenntartható.

A kulcs az új érték elosztása. A 70-es évek óta az OECD-ben a munkajövedelmek GDP-hez mért arányának a csökkenése a jellemző: a dolgozók (és velük a növekvő számú „kirekesztett”) egyre kisebb mértékben részesednek az általuk létrehozott új értékből. Ezt szemlélteti a 10. diagram, amelyből jól látható mind az alkalmazotti kompenzációk GDP-beli arányának tendenciális esése 2007-ig, mind pedig az, hogy a válságmenedzselés hatására az arány ideiglenesen megnőtt, majd 2009

10. diagram
A munkakompensáció aránya a GDP-ben 1971–2012
(százalék)

után (Norvégia és Svájc kivételével) minden országban csökkent.

A részesedés arányának a munka javára történő visszakorrigálását a termelésbe *fektetendő tőkére vetített nyereség* (a profitráta) arányának csökkenése teszi lehetetlenné. A jelenlegi helyzetben a munka részesedésének még további csökkentésére van szüksége a tőkének (nemcsak a legrosszabb egyensúlyi helyzetben lévő országokban, mint például Írországra vagy Görögországra, de az államok válságmentő eladósodása miatt előbb-utóbb mindenütt) a kilábaláshoz az újabb fellendülés idején.

A jóléti állam kialakulásának a bevezetésben említett feltételei az 1970-es évek végére nagyrészt, 1989 után pedig egészen eltűntek. A monopolpiacokon dúló verseny, egyidejűleg az új országok, régiók (például BRIC) mint versenytársak felemelkedésével és a korábban uralkodó technológiai paradigma (mikroelektronika) kimerülésével a termelésben keletkező profitot olyan szintre szorította le, amelyen már nem lehetséges, illetve a tőkeértékesüléssel ellentétben az új értéknek a korábbiakhoz hasonló szintű újraosztása a bérből és fizetésből élők, illetve az állam javára. Ezt a 2008-ban kirobbant, de már évekkal azelőtt görgetett válság ténye is bizonyítja.

Mindez azt jelenti, hogy a bérből és fizetésből, segélyekből élőknek a jövőben fokozott mértékben kell saját magukról gondoskodni – ahogy tudnak. Figyelembe véve a foglalkoztatás kedvezőtlen kilátásait

(Artner 2009, 2010, 2011/a és 2011/b) ez a szociális feszültségek kiéleződéséhez és több országban társadalmi robbanáshoz vezethet.

* * * * *

REFERENCIÁK

- Alber, Jens (2009): What the European and American Welfare States Have in Common and Where They Differ – Facts and Fiction in Comparisons of the European Social Model and the United States July 2009. Discussion Paper Social Science Research Center Berlin (WZB)
<https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/44132/1/614259452.pdf>
- Andor László (2008): *Összehasonlító gazdaságtan globális szemléletben*. L'Harmattan – Zsigmond Király Főiskola, Budapest.
- Artner Annamária (2009): 'Válság és foglalkoztatás', *Eszmélet*, No. 84, tél, pp. 30–49.
- Artner Annamária (2010): Válságban a munka? Munkaügyi Szemle Online – 2010 december
<http://www.munkaugyiszemle.hu/valsagban-munka>
- Artner Annamária (2011/a): 'Globális munkaerő-piaci helyzet, válságkezelés és hatásai'. *Munkaügyi Szemle*, Vol. 55, No. 1, pp. 44–51.
- Artner Annamária (2011/b): *Az EU foglalkoztatási és szociális helyzetének egyes kérdései – problémák, viták*,

- megoldások*. Műhelytanulmányok, MTA VKI, No. 87.
- Esping-Andersen, Gosta (1990): *Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Esping-Andersen, Gosta (1999): *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Eurostat online statistics
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>
- Farkas Éva (2009): A Szociális Modell alakváltozásai. Kutatási fórum beszámoló. Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Doktori Iskola Versenyképesség, globalizáció és regionalitás c. doktori program, Debrecen http://www.dekdi.unideb.hu/download/pdf/kutatasisforum/2010jan/Farkas_Eva.pdf
- Katrougalos, George S. (1996): The South European Welfare Model: the Greek Welfare State, in Search of an Identity. *Journal of European Social Policy*, February, Vol. 6, pp. 39–60.
- Lelkes Orsolya – Pieter Vanhuysse (2001): Demokratikus állam, jóléti állam: új teóriák régi témákról, *Szociológiai Szemle*, No. 2, pp. 96–107.
- Olson, Mancur (1982): *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*. New Haven; London: Yale University Press.
- Olson, Mancur (2000): *Power and Prosperity: Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorships*. New York: Basic Books.
- Sapir, André (2005/a): Globalization and the Reform of European Social Models. *JCMS 2006 Volume 44*. Number 2. pp. 369–90
<http://www.ulb.ac.be/cours/delaet/econ076/docs/sapir.pdf>
- Sapir, André (2005/b): “Rugalmasabbá kell tenniük munkaerőpiacukat” – Interjú -- -val, készítette Vida László, Brüsszel. *Heti Világgazdaság*
<http://hvg.hu/print/200543HVGFriss134>
- Spicker, Paul (s.a.). An Introduction to Social Policy.
<http://www2.rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction/socpolf.htm#models>
- Török Ádám (2006): Európai és magyar felzárkózás a lisszaboni folyamatban Magyar Tudomány, 2006/9 1040. o.
<http://www.matud.iif.hu/06sze/02.html>
- Wickham, James (2004): What’s European about Europe? Potential and Weaknesses of The European Social Model. 1 April, 2003 Revised 12 March, 2004 Employment Research Centre Department of Sociology, Trinity College Dublin, Dublin 2, Ireland.
<http://www.tcd.ie/ERC/past%20symposia/infowork%20symposia%20docs/Potential%20and%20Weakness.pdf>